

Jakab Elek és Gál Abel karácsonyi köszöntője.

Tiboldi Istvánt 1819. őszén iktatták be a szentgericzei rektorságba. Elődei példája szerint s tanítványai kedvéért ő is köszöntő verseket kezdett irogatni a közeledő karácsonyi ünnepekre. Évről-évre azután annyira elszaporodtak e versek, hogy 70 éves korában számbavételükkor 265-öt másolt le belőlük művei válogatott gyűjteményébe. Csak a javát szemelgette ki s az előszóban azt is megjegyzi: nagyon sok kisebb elveszett használat közben.

A melyeket maga Tiboldi maradandó becsűnek itélt, azokban a jól hangzó verselésen kívül a régibb társadalom megismerésére is sok érdekest találunk. A már letűnt kor elavult nevelés módját és a közoktatás kezdetleges nehézségeit igen jól meglátjuk belőlük. Tehát korfestő, az elmúlt középkor véghatárát hiven jellemző vonásaikért is e legkülönbözőbb tárgyú, de végül mindannyian Jézus születését áldó s a karácsonyi ünnepek fenségét magasztaló, hangzatos rigmusok már csak művelődéstörténeti szempontból is figyelmet érdemelnek.

Rektorsága első évében Tiboldi teljesen az elődök nyomán haladt még a karácsonyi köszöntők szokott készítésében is. A verselés régies, ódonszerű. A négyes rímű 12-est, a Zrinyi-Gyöngyössi-féle négysorú szakaszt alkalmazza majd mindenik versében. Rímei tisztán, szépen csengők s rendszeren oly kéttagúak, mint ez divat volt már Gyöngyössi idejében; ámde az is örökölt gyengéjük, hogy ige igével, főnév főnévvel és rag ugyanazon raggal rímelt leggyakrabban, mely középkorból maradt fejletlen izlés általános volt a magyar költészetben csaknem Baesányi koráig.

Tiboldi a külalakban és rímelésben csak évek múlva kezdett az újkorral haladni. Ekkor is rövidebb sorú, változatosabb külsejű lírai költeményeiben Kisfaludi Sándor hatása látszik meg, a kit Erdélyben az új költők közül, szinte Petőfi fölértéig, a legjobban kedveltek.

Míg a külformákban avult, döcögős régi, a beltartalom megválasztásában már első verseiben is új úton haladt Tiboldi. Elhagyta az egyhangú bibliai históriának ódon zengedezését, inkább újszerű népies tárgyakat énekel meg s a köszöntő vers legtöbbször egyénibb, modernebb hangú lesz s csak a szokott

befejezésnél ölti fel magára a karácsonyi szent ünneplés hagyományos áhitattal telt tisztelését.

Első karácsonyi versei közt — mint maga mondja: egy néhány réginek megfejelése után — a saját költései közül legfeltűnőbb a Gál Abel szájába adott hosszabb lélekzetű rigmus, melyben az éneklés hasonlíthatatlanul vonzó szépségét és megbecsülhetetlen hasznát lelkesült hangon földicséri. Gál Abel nem közönséges alakjához nagyon illetl e szokatlan tárgyú köszöntő, mert az ő családjában már régóta átöröklődött az éneklés kitűnő tehetsége. Nem csak Abelnek volt kiválóan szép hangja, mind atyja, mind két bátyja híres kántorok voltak.

Ő maga is a huszas éveket Kereszturon és Kolozsvárt tanulással töltvén, a harminczas években ez utóbbi helyen az unitárius egyház kedvelt kántora lett. Mint Székely Sándor emlékiratában tanúsítja, Gál Abel kolozsvári kántor is buzgó részt vett az unitárius énekeskönyv megújított kiadásában: az énekek nagy részét ő kottázta le a sajtó számára 1834-ben. (Lásd Ker. Magvető XXII. kt. 386 l)

Kolozsvárt kevesen emlékeznek ma vissza reá, mert, úgy látszik, korán elhalt. Szentgericze mai nemzedéke is alig tud valamit e „híres“ kihalt kántor-családról. A feledés egyik oka, hogy háromféle különböző Gál-család is van e népes nagy községben.

A Szentgericzére 1819-ben jött új mester a szépen serdülő Gál Abelben találta fel legelső kedves tanítványát. Hogy megkedvelte, neki szánta a legelső hosszabb karácsonyt köszöntő verset is. A következő év vidám farsangján még ennél is hosszabb „ellenkező vagyis kettős verset“ írt Tiboldi egy lakodalmi ünnep alkalmával Gál Abel és egy társa elszavalására. E dialogus volt az új mester első erőpróbája — a drámairás terén. Csaknem 300 éves multra tekinthet vissza e népies műfaj a székely iskolák történetében. A magyar tudósok hasonlóját ismerik a finneknél, de nincs szemök a magyar népköltészet behatóbb megismerésére. Tiboldi ez első próbaműve első előadójának Gál Abelt jelölte ki. A bátor fiucska szépen zengő hangján csendült először fel a lakodalom zajában e tréfásan félreértő kezdő figyelmeztetés:

Halotti szomorú gyászos gyülekezet!
Szívetekbe, tudom, nagy bánat érkezett. . .

Mellette álló kisebb társa, Kozma Ferencz téríti a messze eltévedőt a helyes útra.

Hó te! — Hol keresed szarva közt a tölgyit?
Nem látod, itt nincs tór — lakodalom van itt.

Ezzel kezdődik a két fél verses versengése. Gál Ábel eladdig csak torban látott ilyen nagy lakomázást. Milyen rossz szokás az: mohón felfalni az elhagyott szegény árvák csekély

megmaradt vagyonát, kik koplalnak utána. Kozma Ferencz kimondja e nem helyén való panaszra, hogy nem gyásztor, hanem valóban vig lakodalom van itt. Meg is magyarázza, mi az a lakodalom. Gál Abel súlyos hibáit sorolja fel azután annak a dicsért házasságnak, Kozma ellenben nagyon is föl-magasztalja e szent szövetséget a belőle várható nagy boldogságért. Ábel, mint okosabb, végre enged s ő is a jóságukért megdicsért nők pártjára áll:

Éljen a jó asszony és a jó leányok!
 Én nekik, míg élek, mind csak jót kívánok.
 Éljen a vőlegény, éljen a menyasszony!
 Életök virága soha meg ne asszon!
 Légyerék boldogok az élet fogytáig,
 Terjedjen jó hírok a föld határáig.

Legérdekesb sajátosága e valódi székely humorral elméskedő ellenkező verseknek, a hibátlan ritmus mellett, a sok szép zengzetes alliteratio, miket Tiboldink a korában még énekeltek régi unitárius egyházi énekekből s a székely népköltészetből tanult el. Ime mutatványként egy kis részlet e tréfás ellenkezésből:

„Hajh, ne nógass engem, én ökör nem vagyok!
 Ily rüt megszólítást magamon nem hagyok.
 Embert nem kellene ekként riogatni,
 Tán Nyárádtón laktál, hogy úgy tudsz nógatni?“
 „Nincs, miért mérgeledj, mert hibáztál nagyon,
 Ha nem tudtad, hogy itt lakodalom vagyok.
 Hallották ezt immár még a siketek is,
 Beszéli az utczán a hetüs gyerek is.
 Simpóné is künn áll egy csonka fazékkal;
 Lesi, hogy megtöltsék majd a maradékkal.
 S te itt közel lakván, semmit se tudsz benne:
 Nem hiszem, hogy eszed most a helyén lenne.“
 „ily mosdatlan szókkal engem ne falángass!
 Nézd meg, ki vagyok én? s azután pirongass.“
 „Tán a lakodalom oly nagy ritkaság már,
 Mint mikor a nyílon elől fut az agár:
 Hogy te ez ideig azt még meg nem láttad.
 Tán hátul a szemed s elől van a hátad?
 A fejszének élit ne keresd a fokán.
 Ki látott a lónak patkót a homlokán?“

Az éneklést Gál Ábel utján felmagasztaló, komolyabb karácsonyi vers szintén ily hibátlan ritmusban, de jóval egyszerűbb külsővel jelenik meg szemünk előtt.

Ugy szült a természet engem éneklésre,
 Mint kanári madárt hangos csevegésre.
 Kész mindig a torkom éneki zengésre,
 Mint sárga s fekete rigó füttyölésre.

Apám és két bátyám mind híres kántorok,
 Ezekhez hasonlít nálam is a torok.
 Így nem furulyálnak ma semmi pásztorok.
 Énekből másoknak lehetnék mentorok.*

* Mentor: tanácsadó, oktató, nevelő.

- Torkot nem cserélnék senki dudájával,
 Sem tengeliczekkel, sem filomélával,
 Sem égben lebegő trillás pacsirtával,
 Sem a Virgilius pásztoráé szipjával.
- Szebb a szép éneklés a czimbalomnál is,
 Szebb akármi cifra hegedűszónál is.
 Kedvesebb ez a lant s még a hárfánál is,
 Szebb ez a klarinét s orgonasípnál is.
- Virgil emlékeztet engem egy időre,
 A melyben a juhász zsiros legelőre,
 A munkás danolva indult a mezőre,
 S énekelve sétált fáért az erdőre.
- Mikor a szép ének hangjai zendülnek,
 A vad szarvasok is mind megszelidülnek,
 A friss őzecskék is víg tánczba kerülnek,
 A kőszivek édes érzésbe merülnek.
- Egy hal, hogy a dalos Ariont hallotta,
 Felvette hátára s meghajókáztatta.
 Egykor a szamárnak is abrakját elhagyta,
 S gazdája nótáját fülvél hallgatta.
- Népek a templomba ha felseregelenek,
 Mikor áhitatos ünnepet szentelnek,
 Ha nagy buzgósággal együtt énekelnek :
 Istent kétszeresen imádván tisztelnek.
- Az öreg dajka is bár soká ringatja
 A síró gyermeket, de el nem altatja,
 De mihelyt ajakait énekre mozgatja,
 Már így a dolognak több a foganatja.
- Ha fonó leányok együtt énekelnek,
 Úgy még az orsók is sokkal jobban telnek ;
 De ha ének helyett egymásra nyelvelnek,
 Akkor az orsók is többet vesztegelnek.
- Szeretem hallani én az aratóban,
 Mikor a szép leány dúdol a tarlóban ;
 S énekelve köti a búzát csomóban,
 Hogy legyen kalácsa majd a kézfogóban.
- De más dolgot mondok : Theatrum coelorum
 Exultat et cantat chorus angelorum,
 Laetatur in terris caetera sanctorum :
 Nam natus est Jesus rex universorum.
- Zeng víg énekléssel az ég palotája,
 A szent angyaloknak harsog trombitája,
 A földi szenteknek zengedez nótája,
 Mert született Jézus, Sionnak királya.
- Nos ergo ferias laeti celebremus,
 Natum Salvatorem Christum adoremus,
 Natalibus Jesu cantu resonemus,
 Svavi harmonia semper iubilemus.
- Ez idő mindennek legyen örömére,
 Szolgáljon ez ünnep szent üdvösségére,
 Emlékezzünk Jézus szent születésére,
 Énekeljünk vígan megszentelésére.

Szentgericzét nem egy kitünő emberünk nevezi kedves szülőtte földének. Gál, Kozma, Iszlai, Cseh, Jakab stb. családok virágoztak a mult száz folyamán ottan. Mindezek között idősb Jakab Elek és Szekeres Jusztina fia, szintén Elek, a fáradhatatlan és szerencsés kutató, jeles történetíró; az 1848/49-beli viharok közt kitünt vitéz Kossuth-husár, ki a hazaáruló bakaszász Benignit egy kardcsapással küldi el Szeben piaczn bünhödése méltó helyére — e kitünő jelesünk is Szentgericzén, 1820 farsangján látott először napvilágot.¹ A kis apróságból már néhány év múlva a Tiboldi legtöbbet ígérő tanítványa válik. Nyolcz éves korában már a keresztúri „kollegiumban“ tanul. A karácsonyi ünnepekre haza kívánkozik s ott verset kér régibb mesterétől, hogy falubeli tanuló társaival együtt ő is megköszöntesse a szent örömnünepet, egy-két ismerősb rokon meglátogatásával.

Tiboldi nemcsak azonnal megírta, de egyenesen a nagyreményű kis diákra alkalmazta az ünnepköszöntő verset. A hirtelen eléállott rigmust később a 60-as évek elején átjavította egy-két helyen s így vette fel véglegesen gyűjteményébe, melyet éppen régi tanítványának többszöri unszolására szedett gonddal egybe.

Kihagyta s részben átjavította pl. ezt a fölös okoskodó részletet:

Igy a gyermekből is kitetszik előre,
 Mi fog még belőle válni jövendőre:
 Jó vagy gonosz ember; valjon ártalmára,
 Lesz-é a hazának; vagy pedig javára?
 Pap-é vagy katona, dulló vagy prókátor?
 Professzor, ácsmester vagy pedig szenátor?
 Ha egy kis gyereknek jó az indulatja,
 Hibázik az atya, ha nem taníttatja.
 A tanítására költeni ha bánja,
 Csak úgy marad, mint felhagyott aranybánya.

Kihagyta később ezt Tiboldi, mint egészen fölöslegest, mely sem az öreg, sem az ifjabb Jakab Elekre nem talált. Ez időtlen dicsekvés is kimaradt utóbb a kisedd köszöntőből:

Helikon hegyére ha még fennebb hágok,
 Elbámultok rajta, oly remeket vágok!

A gyermekhez épen így nem illő követelő befejezést is a mester később átalakította.

Ezt kívánja nektek a kis Jakab Elek;
 A kik jól fizetnek, megbékéllek velek.

¹ Maga Tiboldi üdvöző verset írt egy „Kis fiú születésekor a szülékhez“ 1820-ban; de elmulasztotta följegyezni, ki volt az a boldog apa, kinek ekkori örömét egy trónörökös világra jöttének zajos ünnepével vetette össze. A vers befejező két sora jól illik a kis Jakab Elekre:

Kinek élte folyjon boldogul sokára,
 Ti örömeitekre s a haza javára.

A következő nem épen rövid versikét szavalta el a kilenczefél éves kicsiny Jakab Elek 1828. karácsonyján az ő szerető és pártfogó jóakaróinak családi körében.

Azt szokták mondani : Könnyü észrevenni,
 Ha valamely téjből jó turo fog lenni.
 Az agárnak fia még kicsin korában
 Örömet ugrándoz a nyúlak nyomában.
 Így a gyermekből is kitetszik előre,
 Hogy milyen tanuló lesz abból időre.
 Azért jó szüleim nem restelkedének,
 Hanem kollégyomba engemet vivének.
 Csak alig hinnétek, hogy megörvendettem,
 Mikor Kereszturra tanulni mehettem.
 Nincs is a föld hátán szebb s gyönyörűbb élet,
 Mint a kollégyomban, hol sok híressé lett.
 A mely barátságot kollégyomban kötünk,
 Az soká meg nem hül, holtig tart közöttünk.
 Ha gyermekpajtásim egyszer szemlélhetnék
 Ezt a szép életet, tudom megszeretnék.
 Innen iskolából tán mind elszöknének,
 És a kollégyomba velem sietnének.
 Ott aztán mindenik magas örömeben,
 Tán a madarat is elfogná röptében.
 Itt tanulhatni meg egy szép társaságban,
 Hogy kell emberileg élni a világban.
 Mint a gondos méhek, boldog, meleg nyárba,
 Gyűjtik a jó mézet és rakják kosárba :
 Úgy gyűjtnek az ifjak itt is bölcsességet.
 Én is velök együtt fáradtam e végett.
 A szent szónokszékbe várom, hogy felálljak,
 S ottan nem sokára egyet prédikáljak.
 De míg azt megérném, kérem Istenemet,
 Halmozzon sok jóval titeket s engemet.
 Őrizzen ragadó, gonosz nyavalyától,
 Szomorú s kedvetlen hírek hallásától.
 Köztünk a szép béke, álljon erős frigyem,
 Pestis közületek senkit el ne vigyen.
 Termő határinkot sáska ne rongálja,
 Pusztuljon örökre, — Erdély nem hazája.
 Bort bőven teremjen a szőlőhegyetek,
 Búzát, kukoriczát a szántóföldetek.
 Adjon az úr nektek tartós egészséget ;
 Ne bocsásson rátok soha ellenséget.
 Szent karácsonatoknak vig legyen folyása,
 A csüggedt sziveknek legyen vidulása.
 Éltetök hajóját fujják a jobb szelek,
 Ezt kívánja nektek a kis *Jakab Elek*.

Legjellemzőbb a letűnt korra nézve e versben az a reménykedő bizakodó föltevés, hogy a sokat ígérő gyermek már egy-két év mulva a szent prédikáló székbe vágyik. E gondolkozás a régibb unitárius nevelés feltűnően egyházi szellemére vall.

KANYARÓ FERENCZ.

Felköszöntő a Berde-serleggel.¹

Az emlékezés serlege áll itt és arra hív, hogy emlékezzünk. Berde Mózsáról emlékezni, ah mindig fölemelő! . . . Berde Mózs! . . . Magyarország dicső korszaka vonul fel előttem, a nemzet megújulásának bámulatos korszaka; az a korszak, mikor a nemzet ereje, hogy a múlt mulasztásait pótolja, sietve s hatalmas méretekben dolgozik minden téren; mikor a nemzet ereje prófétiaikba megy át, hőskölteményekbe ömlik, s édes lyrai dallamokban és lelkesítő zenében folyik; és a mikor a nemzet ereje, a lelkesülés mellé a tudományyal szövetkezve, nagy alkotásokat hoz az anyagi jóllét emelésére létre, mikor sziklába vág útat, új utakat nyit vagyonosodásának, az anyagi gyarapodásnak. Férfiak jelennek meg előttem, nagy alakok, kikben a nemzeti szellem és az értelmi erő oly csodásan nyilatkozott. És e nagy alakok csoportjában ő is ott áll szerény köntössében, Berde Mózs.

A ki ifjúságában hőskölteményt olvas, mikor a dicső korszak vívmányait, s mikor a nemzet alkotmányát fegyverrel kell megvédeni, Irnak utódihoz küldve, a jövőndő költőinek ihletére méltó, fenséges tárgyat, fényes önvédelmi harczot ír be társaival a szabadság történelmébe. És a mikor a más helyütt vesztett csaták után a múlt emlékeiből él a nemzet s jóssai a csüggeteg lelkeknek egy jobb jövőndőt hirdetnek és az államférfiúi érzék azt sugallja: gyűjtsétek az erőt; nyelvében, műveltségében él a nemzet, készítsétek elő a jobb jövőndőt, erősítsétek intézményeiteket: ő gyűjt, gyűjt . . . s szívét, lelkét s egész élete munkáját, mindenét teszi fel a nagy czélra . . . távozik . . . de lehanyatlott teste fölött mint fejedelmi jóltevő fény-

¹ A főtanácsi gyűlés Berde-cbédjén.